

СПЕЦИФІЧНІСТЬ КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Чайкіна Н.О.

PhD, к. психол. н., доцент кафедри психології

Полтавського національного педагогічного університету імен В.Г.Короленка

Ключові слова: особистість, ідентичність, ідентифікація, криза, кризові події, адаптаційний бар'єр і ресурси.

Keywords: personality, identity, identification, crisis, crisis events, adaptation barrier and resources.

У сучасному просторі існування, коли переглядаються традиційно сформовані уявлення про вікові можливості людей, поняття меж віку стає досить відносним. Ще С.Рубінштейн [4] зазначав, що загальні вікові особливості не позначають ні вікових стандартів, ні вікових лімітів. Розуміння ж специфіки кризи ідентичності слід пов'язувати, насамперед, із змістовними процесами, які супроводжують процес входження в зону кризових станів. Такі процеси відбуваються в тому випадку, коли особистість зустрічається з переживаннями, які по силі і тривалості перевищують її емоційно-регулятивні можливості, що супроводжується порушенням психофізіологічних, психологічних і соціально-психологічних механізмів життєдіяльності суб'єкта.

Криза – це своєрідна реакція особистості на ситуації, які вимагають від неї зміни способу життя, життєвого сценарію, образу мислення, відношення до себе і навколишнього світу та до основних екзистенційних проблем.

Л.А.Пергаменщик [2] звертає увагу на наступні параметри кризової події: 1) несприятливі умови життєдіяльності; 2) подія має загрозливий характер; 3) різке підвищення внутрішньоособистісної напруженості; 4) виснаження адаптаційних ресурсів і «прорив» адаптаційного бар'єру; 5) зміна динамічних стереотипів поведінки; 6) кризовий стан особистості. Він виділяє наступні ознаки кризи: неочікуваність настання подій, наднормативний для даної людини і даної ситуації зміст подій; виникнення внутрішньоособистісного, міжособистісного чи міжгрупового конфлікту, який потребує оперативного вирішення і відсутність у людині досвіду вирішення конфлікту такого рівня; динамічні, прогресуючі зміни в ситуації, в умовах життєдіяльності, у зв'язку з появою невідомих раніше і не маючи аналогів в досвіді людини невизначених елементів життєдіяльності; перехід ситуації у фазу нестабільності і вихід за межі адаптаційних ресурсів людини. Криза пересуває людину в маргінальне положен-

ня, коли звичні адаптивні стратегії, стереотипи рішення проблем вже не працюють, а нових ще немає. Е.Йоманс [цит. по 5] пише, що це «час питань, а не відповідей на них, це час вчитися любити питання, любити те, що поки не має рішення».

Визначення терміну «криза» має багатоплановий характер. В більшості випадків в це поняття привноситься чисто негативний зміст, криза розуміється як розпад структури, зниження рівня організації психіки чи як деперсоналізація і дереалізація (переживання відчуження). Криза ж ідентичності розглядається як реакція на втрату статусу, не відповідність біологічних можливостей соціальним, невпевненість у власній компетентності, в новій соціальній позиції. В центрі пошуків ідентичності стають питання: «Який я? Яким би мені хотілося бути? За кого мене приймають?» Х.Ремшмідт [3] зазначає, що на ці питання підліток не може відповісти не орієнтуючись на стан в сім'ї і поза неї. В такий період людина у всьому починає сумніватися і конфліктувати, відстоюючи свою думку. Такі дії детерміновані пошуком себе, власного шляху, свого місця, розуміння свого «Я» у власній свідомості і утвердження його у свідомості інших, що передбачає застосування механізмів емоційної саморегуляції.

Розвиток ідентичності відбувається в суспільному контексті з урахуванням всіх обставин життя конкретної людини. Е.Еріксон [6] застосовує поняття «ідентичності» для вивчення та пояснення багатьох соціальних явищ, для

дослідження психологічних передумов культурно-історичних змін. Він постійно підкреслював суспільний контекст становлення ідентичності, соціальну обумовленість потреби в усвідомленні самого себе. Обов'язковою умовою формування зрілої, здорової людини він визначав співпадіння програми індивідуального життєвого циклу та динаміки суспільно-історичного прогресу.

Становлення ідентичності та формування її компонентів відбувається послідовно протягом всього життя людини, починаючи з відділення дитини від матері і продовжується все життя до самої смерті. Сензитивним періодом формування адекватної ідентичності є юнацький вік, коли відбувається концентрація емоцій, інтелектуальних і вольових зусиль у цьому процесі. Формування ідентичності – суто індивідуальний процес, особливо для кожної людини. Значною мірою це визначається внутрішніми характеристиками особистості та впливом соціального середовища. Дж.Марша [цит. по 1] виділив чотири етапи розвитку ідентичності особистості, які визначаються мірою професійного, релігійного та особистісного самовизначення.

1. На етапі «невизначеної» ідентичності індивід ще не сформував яких-небудь чітких переконань, не обрав професію і не відчув ніяких суперечностей у розвитку.

2. Етап «довгострокової» ідентичності характеризується включенням у відповідну систему відносин, на основі чужих настанов чи наслідуючи авторитетний приклад.

3. Етап «мораторію» характеризується нормативною кризою самовизначення, коли індивід вибирає із багатьох варіантів розвитку той єдиний, який може вважати своїм.

4. Етап «зрілої» ідентичності характеризується успішним вирішенням кризи і переходом до практичної самореалізації.

Дані етапи розвитку ідентичності можна вважати типологічними ознаками становлення особистості. Наукові дослідження, що проводилися в США, Канаді та ряді європейських країн довели, що рівень ідентичності пов'язаний із певним набором індивідуально-типологічних рис. Для стадії «мораторію» характерно відчуття високого рівня тривожності, більш сформована моральна свідомість і розвинута рефлексія, домінування інтернального локусу контролю. Молода людина на етапі «дострокової» ідентифікації, навпаки, проявляє низький рівень тривожності, що пов'язано із відсутністю кризової ситуації вибору або дією механізмів психологічного захисту, які не допускають усвідомлення суперечностей в уявленні про себе [1].

В такому ракурсі, доречним стає розуміння ідентичності як збереження і підтримка особистістю власної цілісності, тотожності, нерозривності історії свого життя, стійкості образу «Я», усвідомлення у собі особистісних якостей, рис характеру, способів поведінки, які визнаються своїми і достовірними.

Тобто ідентичність – система конструкція, що відображає різносторонність людської натури, соціальну та внутрішню обумовленість її поведінки. Криза ідентичності сучасної людини виражається перш за все в прагненні гармонізувати взаємодію базового і соціального «Я», що є запорукою психічно здорової особистості.

Література:

1. Кон И.С. Психология ранней юности. – М.: Просвещение, 1989. – 256с.
2. Пергаменщик Л.А. Кризисная психология: учебн. пособие. – Минск:
3. Вышэйшая школа, 2004. – 239с.
4. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст: проблемы становления личности. – М., 1994.
5. Рубинштейн С.Л. Человек и мир. – Питер, 2012. – 224с.
7. Хухлаева О.В. Кризисы взрослой жизни. – М.: Генезис, 2009.
8. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. – М.: Прогресс, 1996.